

Inhoud

Voorwoord door Carol Ann Tomlinson	8
Introductie door Meike Berben	11
1 Wat is differentiëren?	13
1.1 Waarom dit boek?	13
1.2 Definitie: wat is differentiëren?	14
1.3 De winst van differentiëren	16
1.4 Samenvatting	18
1.5 Meer lezen	18
2 Voorwaarden om goed te differentiëren: de vaardigheden van docenten	19
2.1 Onderzoek naar differentiatie	19
2.2 Model van docentvaardigheden	20
2.3 Samenvatting	22
2.4 Meer lezen	22
3 Differentiëren: zo begint u	23
3.1 Stap 1 - verzamelen van gegevens	23
3.2 Stap 2 - analyseren	24
3.3 Stap 3 - clusteren van leerlingen	27
3.4 Stap 4 - ontwerpen van aanbod	30
3.5 Stap 5 - organisatie van de differentiatie	31
3.6 Samenvatting	33
3.7 Meer lezen	34
4 Differentiëren in instructie	35
4.1 ADI: een effectieve lesstructuur	35
4.2 Differentiëren met IGDl	39
4.3 Differentiatie in de instructie in een combinatieklas	44
4.4 IGDl+: aandacht voor begaafde leerlingen	48
4.5 Samenvatting	50
4.6 Meer lezen	50

	5 Differentiëren in verwerking	51
	5.1 Uw doelen bepalen	51
	5.2 Differentiëren in verwerking: inhoud	52
	5.3 Differentiëren in verwerking: werkvormen	58
	5.4 Differentiëren in verwerking: opbrengst	59
	5.5 Samenvatting	65
	5.6 Meer lezen	66
	6 Verdieping in leervoorkeuren	67
	6.1 De Leercyclus van Kolb	68
	6.2 De Leerstijlen van Vermunt	69
	6.3 De Leervoorkeuren van Ruijters	70
	6.4 De Meervoudige intelligenties van Gardner	70
	6.5 Samenvatting	71
	6.6 Meer lezen	71
	7 Differentiëren in leertijd	73
	7.1 Tempodifferentiatie	73
	7.2 Preteaching en differentiëren in huiswerk	76
	7.3 'Flipping the classroom'	78
	7.4 Remedial teaching	80
	7.5 Samenvatting	80
	7.6 Meer lezen	80
	8 Toetsing en differentiatie	81
	8.1 Formatief en summatief toetsen	81
	8.2 Gedifferentieerd toetsen in de praktijk: enkele mogelijkheden	86
	8.3 Differentiatie in toetsvormen	87
	8.4 Flexibel, adaptief en relatief toetsen	88
	8.5 Differentiatiemogelijkheden bij eindexamens (in het voortgezet onderwijs)	89
	8.6 Samenvatting	89
	8.7 Meer lezen	89
	9 Differentiëren met ICT	91
	10 Differentiëren schoolbreed	97
	10.1 Strategisch niveau	97
	10.2 Tactisch niveau	99
	10.3 Operationeel niveau	100
	10.4 Samenvatting	102
	10.5 Meer lezen	102

Samenvatting in mindmap	104
Bijlagen	107
Bijlage 1 Formulier groepsplan	107
Bijlage 2 Lesvoorbereidingsformulier differentiatie	108
Bijlage 3 Lesvoorbereidingsformulier differentiatie met tips en aandachtspunten	110
Bijlage 4 Lesobservatieformulier de zes rollen en differentiëren	112
Bijlage 5 Format voor implementatieplan differentiëren	114
Trefwoordenlijst	115
Literatuur	116
Meer lezen	122

Voorwoord door Carol Ann Tomlinson

Het is inmiddels al heel wat jaren geleden dat ik mijn carrière als docent begon op een middelbare school. Het kwam toen niet in mij op dat er soms meerdere dingen tegelijkertijd moesten gebeuren, wilden al mijn leerlingen effectief en efficiënt kunnen leren. Natuurlijk had ik snel door dat bepaalde leerlingen de klas inkwamen met veel meer kennis en ervaring dan andere. Ik werd me er ook al snel van bewust dat sommige leerlingen veel moeite hadden met het leeswerk dat ik hen opgaf. En dat sommige leerlingen bijna professionele schrijvers waren die blijk gaven van verrassend inzicht en het vermogen verbanden te leggen en dat andere juist moeite hadden om samenhangende alinea's of zelfs begrijpelijke zinnen te schrijven. Ondanks deze dagelijkse realiteit dacht ik dat mijn taak zich beperkte tot het voorbereiden van heldere en stimulerende lessen rondom belangrijke ideeën en het zorgen voor een dynamische leeromgeving. Mijn puberleerlingen lagen me echt na aan het hart en ze leken mij en mijn lessen te kunnen waarderen.

Vervolgens werd ik directeur van een voorschool voor speciaal onderwijs en gaf ik daar les. Op deze school werkten we met zeer jonge kinderen met verschillende culturele achtergronden en moedertalen, uit zowel rijke als arme gezinnen. Sommige kinderen kwamen uit gewone gezinnen, andere uit gezinnen waarin een alleenstaande moeder met een of twee kinderen alles op alles moest zetten om het hoofd boven water te houden. Opnieuw zag ik die verschillen en realiseerde ik me terdege hoe deze van invloed waren op het leervermogen van de kinderen. Opnieuw zag ik mijn rol als het organiseren en realiseren van coherente, stimulerende leerervaringen die kinderen verbonden met de wereld om hen heen, zodat ze basisvaardigheden konden ontwikkelen waarmee hun leervermogen zou kunnen groeien, nu en in de toekomst. Daarnaast had ik veel bestuurlijke taken.

Ook hier waren de kinderen me heel dierbaar. Zij en hun ouders gaven aan zeer tevreden te zijn over de ervaringen die de kinderen opdeden op de voorschool.

Mijn derde baan in het onderwijs was op een middelbare school waar ik twintig jaar les gaf. Daar realiseerde ik me dat mijn onderwijsaanpak eigenlijk voor veel, misschien zelfs wel de meeste van mijn leerlingen, niet voldeed. Mijn ogen werden pas echt geopend toen een jongen die klein was voor een brugklasleerling, maar drie jaar ouder dan de meeste brugklassers, me op de gang toefluisterde dat hij niet kon lezen. Hij kwam die dag voor het eerst in mijn brugklas en hij kende niet alle letters van het alfabet. Nog steeds begreep ik een heleboel niet als het ging om het vak van docent, maar één ding wist ik heel zeker: dat het van zijn kant enorm veel moed had gevraagd

om me dit in te fluisteren en dat ik hem niet kon teleurstellen. Ik wist ook dat ik zijn vertrouwen zou beschamen als ik hem op dezelfde manier zou lesgeven als alle andere leerlingen in de klas.

Later dat jaar realiseerde ik me bovendien dat ik ook leerlingen had die qua kennis en vaardigheden juist ver vooruit lagen op de rest van de klas. Dat die gewoon netjes hadden gewacht tot de rest van de klas zich de leerstof eigen had gemaakt die zij al beheersten voordat ze in de brugklas kwamen.

Tussen deze twee ontdekkingen in zat nog een derde situatie waardoor ik tot een pijnlijk inzicht kwam. Het was de ochtend nadat ik de rapporten voor mijn leerlingen had afgemaakt, aan het einde van het eerste semester. Ik stond bij de deur om zoals altijd de kinderen bij binnenkomst te begroeten en als vanzelf kwamen hun rapportcijfers in me op. Terwijl ik in mijn hoofd cijfers verbond aan kinderen, was ik er ineens van overtuigd dat ik nu al hun rapport voor de rest van het jaar zou kunnen invullen en nog behoorlijk nauwkeurig ook. Met andere woorden; ik was er zeker van dat leerlingen die het goed deden, dit hoogstwaarschijnlijk bleven doen en dat leerlingen die moeite met de lesstof hadden, dit waarschijnlijk bleven houden. Op dat moment realiseerde ik me ineens dat het de taak van de docent is om die voorspelbaarheid te veranderen, om worstelende leerlingen de kans te geven succesvol te zijn en om elke leerling verder te brengen dan het verwachte leertraject.

Het was nog steeds mijn taak om lessen in elkaar te zetten die waren gebaseerd op kennis, begrip en vaardigheden. Het was nog steeds mijn taak om te zorgen voor een aantrekkelijke, stimulerende en af en toe misschien zelfs onweerstaanbare leerervaring. Maar het was ook mijn taak om het instapniveau van mijn leerlingen te kennen en hen te helpen hun eigen stappen te zetten in hun ontwikkeling. Op dat moment wist ik niet hoe ik dat voor elkaar moest krijgen, maar ik wist wel dat het moest gebeuren.

De volgende vijftien jaar deden mijn collega's en ik onze uiterste best om te kijken hoe we in de klas zowel de leerling als de inhoud centraal konden stellen. Elk jaar leerden we iets beter hoe we de stabiliteit en flexibiliteit in onze klas in evenwicht konden houden. We leerden hoe we dankzij formatieve toetsing een effectievere planning konden maken en onze leerlingen konden helpen effectiever te leren. We leerden elk jaar iets meer over de manier waarop we de inbreng van leerlingen konden gebruiken om een leeromgeving te creëren waarin elke kind tot zijn recht kwam.

Dat betekent differentiatie voor mij: het voornemen om verbonden te zijn met leerlingen, leerlingen met elkaar te verbinden zodat ze elkaar kunnen helpen en leerlingen te verbinden met belangrijke inhoud, terwijl we tegelijkertijd hun individuele ontwikkeling als leerling en als mens blijven stimuleren. Ik zie ook nu nog de kracht van differentiatie in mijn eigen lessen, nu als professor aan de universiteit en in het werk van docenten waar ook ter wereld die me uitnodigen. Ze laten me steeds zien dat we op talloze manieren kunnen inspelen op de

verschillende behoeften van leerlingen terwijl we tegelijkertijd een hele klas kunnen helpen belangrijke doelen te behalen.

Voor mij is differentiatie geen toevoeging of bijzaak als het gaat om effectief onderwijs. Het is de essentie ervan.

Ik heb genoten van mijn samenwerking met de auteurs van dit boek en heb van hen geleerd. Ik vind het geweldig dat ze hun inzichten en ideeën over gedifferentieerd onderwijs met hun collega's in Nederland delen. Ik hoop dat hun werk inspireert tot veel gesprekken die ons allen vooruit helpen in ons streven te begrijpen hoe we de steeds diversere leerlingen in de school van nu kunnen helpen.

Carol Ann Tomlinson, Ed.D.

Augustus 2016

Carol Ann Tomlinson is William Clay Parrish, Jr. Professor en voorzitter van Educational Leadership, Foundations, and Policy aan de Curry School of Education van de Universiteit van Virginia. Ze is ook co-director van het Institute on Academic Diversity. Ze werkte 21 jaar als docent in het voortgezet onderwijs en was Virginia's Teacher of the Year in 1974. Carol schreef meer dan 300 boeken, hoofdstukken, artikelen en andere materialen, zoals: 'How to Differentiate Instruction in Mixed Ability Classrooms', 'The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners (2nd Edition)', 'Leading and Managing a Differentiated Classroom' en 'Differentiation and the Brain: How Neuroscience Supports the Learner-Friendly Classroom'.

De Education Week Edu-Scholar plaatste Carol in 2016 op nummer 16 in de lijst van "University-based academics who are contributing most substantially to public debates about schools and schooling". De samenwerking met CPS ontstond in 2016 tijdens de Summer Institute on Academic Diversity aan de Universiteit van Virginia.

